

Toetsen met lef

De onderwijskwaliteit moet omhoog, daar zijn velen van overtuigd. Minder gaat het over dat deel van het onderwijs dat veel leerlingen nodeloos stress bezorgt: de toetsing. De huidige manier van toetsen heeft een groot aantal negatieve effecten, mede veroorzaakt door de doelen waarvoor toetsen worden ingezet. In dit artikel schetsen we de noodzaak om te komen tot een nieuwe praktijk van toetsen, die veel meer past bij de pedagogische professionaliteit van de docent en die veel beter is voor de leerling. Ook komt een leider aan het woord, die het anders doet. Een leider met lef.

TEKST ROBBERT JAN DE VRIES, ADVISEUR PUBLIC AFFAIRS VERUS

De laatste jaren is er steeds meer aandacht voor de prestatiedruk die leerlingen en jongeren ervaren. Druk die mede leidt tot mentale problemen bij jongeren, zo blijkt uit onderzoek,

recent nog van de Universiteit Utrecht en het Trimbos instituut. De prestatiedruk, waaronder veel jongeren gebukt gaan, heeft verschillende oorzaken, die zowel binnen als buiten de school liggen. Een daarvan is de nadruk op

cijfers en toetsen die veel leerlingen op school ervaren, zo concludeerden bijvoorbeeld SEO en het Trimbos instituut in 2021 en het LAKS in 2020.

De nadruk op cijfers. Daarmee raken we direct aan de kern van de huidige toetspraktijk. Deze is niet alleen vanuit het perspectief van prestatiedruk voor leerlingen problematisch. Ze is ook een reflectie van een beheersingsdrang, die zich van de maatschappij en de politiek heeft meester gemaakt, ook ten aanzien van het onderwijs. Onderwijs moet vooral wat opbrengen ten dienste van de neoliberale samenleving en die opbrengst moet gemeten kunnen worden. Onderwijs niet als een uitnodiging aan de leerling

om de wereld en zichzelf te leren kennen en zijn of haar betekenis te ontdekken, maar als een middel om leerlingen in te voegen in de huidige prestatie maatschappij. Een dergelijke beheersingsdrang probeert onderwijs te vangen in een technocratisch systeem en ziet het als een maakbaar, meetbaar proces dat vraagt om veel toetsing, zodat continue bijsturing mogelijk is.

Hoge scores als norm

Daar komt bij dat bij de beoordeling van individuele scholen door de onderwijsinspectie ook de nadruk ligt op cijfers: toets- en examenresultaten en slagingspercentages. Scholen en hun besturen zitten niet te wachten op een negatief inspectieoordeel. Geen wonder dus dat hoge scores de norm zijn. Maar geven toetsen en examens een goed beeld van de werkelijke onderwijskwaliteit die de school biedt? Of laten ze primair zien of de school erin slaagt haar leerlingen door de toetshoepel te laten springen? Dit nog afgezien van de vraag wat een toets of examen eigenlijk werkelijk meet. Bekend is bijvoorbeeld de kritiek dat voor het goed afleggen van het rekenonderdeel van de CITO-eindtoets tekstbegrip van groot belang is.

Het meten-is-weten paradigma dat de huidige toetspraktijk kenmerkt, betekent dat de nadruk in het onderwijs komt te liggen op kwalificatie. De andere twee bekende doeldomeinen die onderwijspedagoog Gert Biesta onderscheidt, socialisatie en persoonsvorming, lenen zich niet of nauwelijks voor cijfermatige

meting. Terwijl deze domeinen beide minstens zo belangrijk zijn. De drie domeinen kunnen niet zonder elkaar, ze versterken elkaar juist. Immers, een samenleving waarin iedereen perfect kan lezen, schrijven en rekenen, maar niemand interesse heeft in de andere mens, niemand zorg wil dragen voor duurzaamheid, niemand zich wil inzetten voor vrijheid, gelijkheid en solidariteit, is niet echt een samenleving die de basis op orde heeft.

Verschraling van onderwijsaanbod

Maar ook los van het veronachtzamen van socialisatie en persoonsvorming leidt de drang tot meetbaarheid (en de focus op de zogenoemde basisvaardigheden) tot een verschraling van het onderwijsaanbod. Vakken die minder op cognitie gericht zijn, maar een beroep doen op andere capaciteiten dreigen het onderspit te delven. En dan hebben we het nog niet eens over de pedagogische professionaliteit van de onderwijsgeevenden die buiten beeld raakt, of op zijn minst weinig ruimte krijgt. En ruimte is juist nodig voor het kunnen aangaan van een relatie met en het zien van de leerling en het ingaan op diens behoeften.

Om die leerling draait het uiteindelijk. En daarmee komen we op een (ander) fundamenteel probleem. De huidige manier van toetsen is vooral gericht op het normatief vergelijken en selecteren van leerlingen. Het vormt daarmee een weerspiegeling van het meritocratisch model dat onze maatschappij beheerst. Dit model zegt: succes is je eigen

verantwoordelijkheid en als je de kansen die je krijgt niet pakt en daardoor minder succesvol bent, is dat je eigen schuld. In onze marktgedreven en individualistische maatschappij wordt succes daarbij vooral gedefinieerd in termen van geld, macht en invloed. Het creëert in het onderwijs een opwaartse druk, een ratrace naar de top met toetsen als meetmomenten. Want een 'hoog' diploma legt de basis voor een positie hoog op de maatschappelijke ladder. En wie wil nou niet bij deze winnaars horen? Je zal maar verliezer zijn....

Geen wonder dat veel leerlingen gebukt gaan onder prestatiedruk, vooral gemotiveerd zijn om te leren als het 'om een cijfer gaat' en hun eigenwaarde vooral laten afhangen

'Het creëert in het onderwijs een opwaartse druk, een ratrace naar de top met toetsen als meetmomenten'

als leerling wordt gewaardeerd om wie je bent, los van wat je presteert ten opzichte van je medeleerlingen. Een praktijk waarin het vertrouwen in de professionaliteit van de leerkracht en de docent en een brede kijk op onderwijskwaliteit vooropgaan. Kortom, een praktijk waarin niet het meritocratische en economische perspectief centraal staan, maar het pedagogische en didactische. Dit is gemakkelijker gezegd dan gedaan. De huidige manier van toetsing zit stevig ingebakken in het systeem en vertegenwoordigt verschillende belangen, die vaak legitiem zijn. Denk bijvoorbeeld aan de onderwijsinspectie die terecht iets wil kunnen zeggen over de kwaliteit van het onderwijs op een school. Een andere invulling van de toetspraktijk vraagt ook iets van leerkrachten en docenten. Zij zijn opgeleid met de huidige praktijk voor ogen en een andere toetspraktijk maakt hun werk waarschijnlijk complexer.

Ander geluid

Verus vraagt onder de kop 'presteren en waarderen' aandacht voor deze noodzakelijke verandering en werkt daarbij nauw samen met Nivoz en Sardes. Met hen en met andere partners willen we het alternatieve geluid steeds breder en luider laten horen. We doen dat onder meer door ter inspiratie goede voorbeelden uit de praktijk in beeld te brengen. Daarom gaat dit artikel gepaard met een interview met Jeanette de Jong, bestuurder van Verus-lid Blossse, een bestuur met 28 kindcentra onder zich in de regio Heerhugowaard. Een voorbeeld van een leider die kiest voor een andere koers, tegen de stroom in. Dat heeft ook consequenties voor het toetsen en dat vraagt lef.

Een echte verandering is alleen mogelijk als alle betrokken partijen doordrongen zijn van de noodzaak en gezamenlijk een stap willen zetten. Het vraagt durf en het betekent soms ook over de eigen schaduw heen springen. Maar hoe mooi zou dat zijn, als daarmee het belang van de leerling weer op één komt te staan? ►

van de mate van smal gedefinieerd succes, die zij in dit systeem kunnen hebben.

Waardering van de leerling

Toetsing dus als een beheersings- en oordeelsmiddel, dat leidt tot een verschaald onderwijsaanbod, onderwaardering van socialisatie- en persoonsvorming en een eenzijdige kijk op onderwijskwaliteit. Bovendien een middel om leerlingen vooral te vergelijken en selecteren, waardoor de druk hoog en de (zelf)waardering al snel laag is. Wat Verus betreft, is het daarom tijd voor een andere visie op en praktijk van toetsing. Een praktijk waarin toetsen in dienst staan van de ontwikkeling van de leerling en geen stressvol vink-, maar een stimulerend leermiddel zijn. Een praktijk waarin je

Schoolbestuurder Jeanette de Jong:

“De betekenis van toetsen is veel te zwaar”

Lef tonen door te zeggen: laten we uitgaan van vertrouwen in de onderwijsprofessionals rondom het kind en methodes in plaats van uitgaan van controle, zoals in het huidige systeem. Dat is kort gezegd de filosofie van het manifest *Leve het Onderwijs*, dat schoolbestuurder Jeanette de Jong van Blossse in Heerhugowaard volop onderschrijft. Dit betekent ook een eigentijdse kijk op toetsen.

TEKST EVELINE VERWATER, ONLINE CONTENTSPECIALIST VERUS

“De eindtoets is van oorsprong bedoeld om een onderwijsprofessionaal te ondersteunen, maar is verder gegroeid tot een toets waar je alles vanaf laat hangen. Daarom kijken wij, binnen onze organisatie en met het manifest, graag naar passende alternatieven. En als wij daarbij buiten de lijntjes van de inspectie kleuren, dan doen we dat, omdat dit het beste is voor het kind.”

Jeanette de Jong is al zo'n 5,5 jaar bestuurder bij Blossse, samen met haar collega Remco Prast. Met ongeveer dertig locaties voor – vaak gecombineerd – onderwijs en kinderopvang, is het een groot bestuur. Anderhalf jaar geleden startte het bestuur hun 'expeditie': een ontdekkingstocht naar of wat er in hun onderwijs wordt gedaan, nog steeds het juiste is voor de kinderen. Segregatie, kansen(on)gelijkheid en prestatiedruk zijn onder meer factoren die hierbij een rol spelen. “We willen teruggaan naar onze bedoeling: kinderen inspireren om tot brede ontwikkeling te komen. Daarbij horen ook andere vormen dan de huidige toetsen. In dit hele proces werken we met gastsprekers, zoals Marieke Bijl en Ben Tiggelaar, houden we workshops en nemen we teams, ouders, stakeholders en zelfs de kinderen mee in de dialoog. Want als wij zaken op onze

scholen willen wijzigen, zijn zij ook van groot belang. Dat is spannend, maar het brengt ook solidariteit.”

Geen eindtoets meer

Teruggaan naar de bedoeling van het onderwijs past eveneens heel erg bij de reden waarom Blossse zich achter *Leve het Onderwijs* schaart. “De betekenis van de (eind)toetsen is volgens ons veel te zwaar. We vergelijken kinderen continu met elkaar. Daarnaast selecteren we veel te jong primair op basis van uitkomsten van de toets. De toets is leidend in de huidige maatschappij en niet de ontwikkeling van het kind. Hierdoor wordt ook vaak toegewerkt naar een groot belang gehecht aan een goed toetsresultaat. En vergeet niet: vaak in milieus waar het goed gaat of er geld is voor bijles, zijn er direct meer kansen. Dit vergroot enkel de ongelijkheid tussen kinderen. Daarom willen we graag kritisch kijken naar ons toetsen. We willen dat de eindtoets een hulpmiddel is voor leerkrachten om hun eigen professionaliteit te spiegelen. Het is niet bedoeld om een stempel te drukken op een kind.” Daarom begeleidt onder meer Nicole Hanegraaf, via *Leve het Onderwijs*, een proces naar het schrappen van de eindtoets, welke partijen hierbij betrokken moeten worden en hoe scholen met andere uitingsvormen nog steeds een gedegen schooladvies kunnen geven.

Verandering in de praktijk

Met andere uitingsvormen in hun onderwijs bedoelt De Jong niet dat zij toetsen al rigoreus hebben afgeschaft. Zo nemen zij onder meer nog netjes de M-toets en de E-toets af. Maar dat weerhoudt Blossse niet om al anders aan de slag te gaan. Zo wordt er in sommige scholen met een talentenkaart en portfolio gewerkt. Ook is het bestuur op een aantal plekken bezig met een formatief assessment,

waarbij de groei van het individuele kind zichtbaar wordt gemaakt. Met deze middelen zorgt Blossse ervoor dat zij zich vanuit een bredere ontwikkeling verantwoorden. “Wij willen namelijk ook laten zien dat kinderen zich bij ons als jong mens ontwikkelen. Meten doe je met een toets, maar je maakt de groei merkbaar door bijvoorbeeld met portfolio's en assessments te werken. Zo blijf je altijd in dialoog met het kind, zonder dat het enkel bij een cijfer blijft.”

Het aantonen van deze merkbare groei is voor De Jong heel belangrijk. “Er komen bij ons ook kinderen uit het speciaal basisonderwijs terug in groep 7. In het kader van inclusiever onderwijs is dat hartstikke fijn. En als deze kinderen uitstromen naar het praktijkonderwijs, horen ze er gewoon bij. Dat ze naar het praktijkonderwijs gaan, betekent niet dat ze geen ontwikkeling hebben doorgemaakt. Ze zijn op hun eigen manier en tempo gegroeid, ook al vallen ze buiten een 'norm'. Het zou fijn zijn als we veel individueler gaan kijken in plaats van kinderen continu met elkaar te vergelijken. Wat mij betreft start zo'n visie op goed onderwijs al bij de kinderopvang.”

Op eigen manier

De Jong geeft aan dat de visie op goed onderwijs van haar stichting soms botst met die van de inspectie. Zo heeft de organisatie op een kinderopvanglocatie het domein drie- tot zesjarigen, omdat zij bewust geen knip wilden zetten bij vier jaar. “Bij de inspectie past dit niet in het afvinklijstje, dus wordt het afgekeurd. Terwijl het wel met alle juiste bedoelingen voor het kind is. Gelukkig gaan we met de gemeente Heerhugowaard een pilot draaien om peuters en kleuters bij elkaars te houden. Daarbij moeten dan natuurlijk wel andere criteria worden bedacht, waarop de ontwikkeling wordt gemeten. Maar elke stap is er één!” ●